

Znate li...

... da se inicijatora i suosnivača Hrvatske seljačke stranke Stjepana Radića danas u Hrvatskoj najčešće doživljava kroz prizmu njegove mučeničke smrti, koja u drugi plan potiskuje daleko važniju činjenicu da se radi o jednom od najvećih hrvatskih političara, prosvjetitelju i organizatoru hrvatskog naroda te prvom političaru uz kojeg je stala većina Hrvata, a slijedile su ga i nacionalne manjine? Radić je bio i mnogo više od toga, jer je u hrvatsku politiku uveo temu ljudskih prava, prvi je progovorio o pravima žena i zalagao se da one u Hrvatskoj dobiju pravo glasa, prvi je zastupao mirotvorstvo i republikanizam, bio je odličan i često neobuzdan govornik, a kao prvi diplomirani politolog u Hrvatskoj, s pariškom diplomom, napisao je brojne radove s temama iz politike, gospodarstva, povijesti i kulture. Također je među prvima u Saboru problematizirao teme koje danas zovemo ekološkima. Bio je borac za prava potlačenih slojeva društva, ali i žestoki protivnik korupcije.

... da je Stjepan Radić još 1889. privukao pozornost hrvatske javnosti kad je tijekom opere *Nikola Šubić Zrinjski* izvikivao parole protiv bana Khuen-Héderváryja, nakon čega je uhićen? Tijekom studija na Zagrebačkom sveučilištu družio se s hrvatskim kulturnim i političkim prvacima - biskupom Strossmayerom, Račkim, Smičiklasom... Intenzivno je politički djelovao među studentima potičući ih na borbu protiv mađarizacije, koja se tada intenzivno provodila u Hrvatskoj. Zbog toga je opet završio u zatvoru. Godine 1893. ponovno je uhićen i osuđen na četiri mjeseca zatvora kad je na proslavi 300-godišnjice pobjede nad Osmanlijama kod Siska održao govor protiv Khuen-Héderváryja. Bio je jedan od organizatora spaljivanja mađarske zastave 1895. tijekom posjeta cara Franje Josipa Zagrebu. Zbog toga je osuđen na višemjesečni zatvor i izbačen sa Zagrebačkog sveučilišta.

... da je Stjepan Radić vrijeme provedeno u zatvoru iskoristio da nauči češki jezik, a nakon puštanja iz zatvora uputio se u Prag? Ondje je u akademskom društvu Slavija držao tečajeve hrvatskog i ruskog jezika.

... da je Stjepan Radić koncem 1894. godine na jednom izletu upoznao svoju buduću suprugu Mariju, maturanticu učiteljske škole? Sljedeće godine njegova zaručnica dobiva posao učiteljice u Pragu, odakle je i bila rodom. Bojeći se da će njezina rodbina biti protiv njihove veze, odlučuje se vjenčati s njom u Pragu 23. rujna 1898. godine. Iz Češke sa suprugom dolazi u rodni kraj, gdje baš nije dočekan s oduševljenjem - rodbina i prijatelji strahovali su da će nekom od njih pasti na teret jer niti je svršio škole, niti imao kakvo zaposlenje. Zato čvrsto odlučuje dovršiti školovanje i 1897. odlazi na studij u Pariz sa suprugom. Živeći u oskudici, počesto i gladan, u pet mjeseci diplomira na pariškoj Slobodnoj školi političkih znanosti.

... da je Marija Radić, prije udaje Marie Dvořáková (Prag, 27. kolovoza 1874. - Zagreb, 17. lipnja 1954.), još početkom 20. stoljeća u časopisu *Hrvatska misao* pisala o potrebi uključivanja žena u politiku? Nakon osnivanja Hrvatske pučke seljačke stranke (HPSS) sustavno je pomagala suprugu u stranačkom radu te ujedno vodila brigu o obitelji. Također je od osnivanja 1911. vodila Radićevu knjižaru. To je važno istaknuti jer ta je knjižara predstavljala središte političkih aktivnosti HPSS-a i seljačkog pokreta. Nakon smrti supruga i prestanka diktature vodila je organizaciju žena Hrvatsko srce.

... da Stjepan Radić po završetku školovanja 1899. odlazi u Prag? Ondje stanuje u susjedstvu budućeg predsjednika Čehoslovačke Masaryka, tada sveučilišnog profesora, i s njim se sprijateljuje. Suraduje s brojnim češkim listovima, a jedno je vrijeme i član redakcije tjednika *Samostatnost*, u kojem se bavi vanjskom politikom. Osim u novinama piše i nekoliko knjiga na češkom jeziku (*Suvremena Hrvatska*, *Slobodna škola političkih znanosti u Parizu*, *Južni Slaveni*, *Razmišljaji iz međunarodne politike*), i to toliko uspješno da ga je najstarije češko književno društvo Svatobor priznalo za češkog književnika. Zbog tekstova za časopis *Radikální listy* od redarstva dobiva nalog da smjesti napusti Prag i austrijski dio Austro-Ugarske. Odlučuje otići u Zemun, gdje radi kao dopisnik za češke, francuske i ruske listove.

... da je Antun Radić rođen u selu Trebarjevu Desnom 11. lipnja 1868. godine, a umro u Zagrebu 10. veljače 1919.? Studirao je slavistiku u Zagrebu i Beču te postao doktor znanosti. Govorio je osam stranih jezika. Kao srednjoškolski profesor predavao je u Osijeku, Požegi, Varaždinu i Zagrebu. Bio je tajnik Matice hrvatske. Njegova sabrana djela obuhvaćaju 18 knjiga, a i dan-danas dužnici smo mu za sjajne prijevode ruskih klasika Puškina, Gogolja, Turgenjeva i Tolstoja. Zastupnik u Hrvatskom saboru postao je 1910. godine osvojivši danas

nevjerojatnih 93 posto glasova u svojoj izbornoj jedinici. U hrvatskom parlamentu posebno se zalagao za reformu lokalne uprave i obrazovnu reformu - teme koje su i danas u žarištu interesa hrvatske javnosti. Antuna Radića smatra se osnivačem etnologije u Hrvatskoj, a njegova shvaćanja o kulturi, usko povezana s etnološkom djelatnošću, postala su idejna podloga budućega političkog djelovanja.

... da je Antun Radić smatrao kako seljaštvo mora postati politički subjekt i zbog toga je prije 120 godina, 15. prosinca 1899., pokrenuo list *Dom*, namijenjen hrvatskim seljacima? U tom je listu objavio mnoštvo članaka kojima je informirao seljake o raznim temama iz gospodarstva, kulture, prosvjete, zdravstva, povijesti i politike. Važno je istaknuti da je Antun Radić kod seljaka stvarao naviku čitanja te ih je detaljno upoznao s aktualnim stanjem u tadašnjim hrvatskim zemljama. Osobito je pozornost posvećivao idejama koje su težile ujedinjavanju hrvatskih zemalja. Pisao je o onima koji su se sluganski ponašali radi osobnih interesa, ne mareći za potrebe i težnje naroda. Isticao je da se hrvatski seljak treba ponositi svojom kulturom koja mu daje izvorno narodno obilježje, a s naročitim žarom pisao je o domovini Hrvatskoj. Prema njemu, kao što voli svoj dom i obitelj, čovjek treba voljeti i domovinu. Držao je nužnim da se seljaci politički organiziraju, pa je cjelokupnom djelatnošću lista *Dom* zapravo utirao put osnivanju Hrvatske pučke seljačke stranke. O temama koje je u listu *Dom* potaknuo Antun Radić seljaci su počeli raspravljati i samostalno formirati političke stavove. Nemojmo zaboraviti da je u ono vrijeme važnost novina bila možda veća od važnosti i učinka današnjih tiskanih medija, televizije, radija i društvenih mreža zajedno.

... da je na isti dan kad i njegov stariji brat Antun - 11. lipnja, ali tri godine kasnije - 1871. u Trebarjevu Desnom rođen Stjepan Radić?

... da su početkom 1903. Hrvatsku zahvatili nemiri koji su ubrzo prerasli u narodni pokret? Narodni pokret 1903. ishodište je imao u sve težim gospodarskim i socijalnim prilikama Hrvatske i Slavonije te sve jačoj mađarizaciji. Iako je prvi veći narodni zbor održan u proljeće 1903. u Zagrebu te se na njemu postavilo pitanje o mogućoj neovisnosti Hrvatske, najznačajnija središta narodnog pokreta bila su u seljačkim područjima, i to u Zaprešiću kraj Zagreba i Kunovcu kraj Koprivnice, gdje su pale ljudske žrtve. U Zaprešiću su seljaci iz Brdovca zapalili

mađarsku zastavu na željezničkoj stanici, a u sukobu s redarstvom jedan je seljak ubijen i više ih je ranjeno. Neredi su se širili Zagorjem, Prigorjem, Gorskim kotarom, Međimurjem i drugdje. Taj je seljački narodni pokret naišao na potporu u Istri, Dalmaciji i hrvatskom iseljentištvu u prekomorskim zemljama. Idejni vođa narodnog pokreta 1903. bio je Stjepan Radić, no on nije mogao praktično sudjelovati u pokretu jer je od travnja do kolovoza 1903. bio u zatvoru.

... da je 17. i 18. rujna 1905. u Zagrebu održana Prva (glavna) skupština Hrvatske pučke seljačke stranke, kojom je završen proces njenog formalnog osnivanja?

... da je u svibnju 1904. Stjepan Radić u selu Drnje stvorio svoju prvu organizacijsku jezgru na terenu, iz koje je dalje širio hrvatski seljački pokret? Iz Drnja je Radić svoj nauk širio po susjednim selima – Torčec, Đelekovec, Sigetec, Hlebine, Peteranec itd. U kolovozu 1904. Stjepan Radić sa svojim je suradnikom Peroslavom Ljubićem stvorio drugu političku jezgru na terenu, djelujući među narodom u Novigradu Podravskom, Molvama i Virju.

... da je prva seljačka političarka u Hrvatskoj bila Mara Matočec (rođena Jendrašić u Drnju, umrla u Koriji), a Stjepan Radić je poticao njen politički rad? Ona je bila prva književnica koja je djelovala u okrilju hrvatskog seljačkog pokreta. Prema njezinim riječima, Stjepan Radić „nagovarao me, dok sam mu poslala prvu (svoju) pjesmu 1914. g. Uvijek mi je kazao: hoću pokazati u domovini neprijateljima našeg pokreta, ali i stranim narodima, da su hrvatski seljaci talentirani. Da njihova kultura nije posudjena, nego prava njihova misao. Piši u večer malo, pa u svetac. Piši, pomози nam u našem velikom radu. Pomози kao žena i majka...“

... da nažalost nisu sačuvana imena aktivista koji su sudjelovali na sastancima tijekom osnivanja Hrvatske pučke seljačke stranke 1904.? No iako je u programska pitanja bilo uključeno više osoba, Stjepan Radić ističe “da kod osnivanja Hrvatske seljačke stranke najživlje sudjeluju: Peroslav Ljubić, urednik *Podravca*, dr Svetimir Korporić, urednik *Hrvatske misli*, dr A. Radić, urednik *Doma*, St. Radić, urednik *Hrvatske misli*, Josip Stiić, veleposjednik, dr Benjamin Šuperina, odvjetnik, Iso Velikanović, urednik *Knuta*, dr Božo Vinković, odvjetnik i

narodni zastupnik”. U grupi koja je razmatrala programska pitanja sudjelovao je i Rudolf Horvat, gimnazijski profesor u Petrinji.

... da je formalni početak djelovanja nove stranke vezan uz dogovor o mogućem spajanju novina *Dom* i *Hrvatski narod* 5. prosinca 1904.? Prijedlog o spajanju novina tada je prihvaćen, a istovremeno je donesena odluka o osnivanju Hrvatske pučke seljačke stranke, o čemu je sastavljen zapisnik koji nije sačuvan. Taj su zapisnik, prema kasnijem svjedočenju Stjepana Radića, uz njega potpisali Antun Radić, Benjamin Šuperina, Svetimir Korporić, Milan Krištof i Ivan Gmajner. Iako su se neki koji su sudjelovali u osnivanju spletom okolnosti odvojili, s vremenom se krug utemeljitelja Hrvatske pučke seljačke stranke proširio. U cijelom procesu osnivanja nove stranke sudjelovalo je 27 osoba. Među njima je bilo šestorica urednika i izdavača novina, četvorica svećenika, četvorica odvjetnika odnosno pravnika, trojica posjednika, dvojica književnika, dvojica seljaka te po jedan novinar, obrtnik, knjigovođa, trgovac, upravitelj imanja i gimnazijski profesor. Velika većina bila je iz središnje Hrvatske, te po jedan iz Srijema i Dalmacije.

... da je 22. prosinca 1904. održana sjednica Privremenoga glavnog odbora za osnutak Hrvatske pučke seljačke stranke? Tada je usvojen i program, pa se taj dan uzima kao dan osnivanja stranke.

... da je u vrijeme kad je Hrvatska bila sastavni dio Austro-Ugarske Monarhije, a hrvatske zemlje podijeljene između vlasti Beča i Budimpešte, mladi hrvatski političar Stjepan Radić hrabro promišljao budućnost svog naroda, ali i slobodne Hrvatske u sustavu europskih integracija? On je samo godinu dana nakon pokretanja Hrvatske pučke seljačke stranke, 1905., iznio razmišljanje da će jednoga dana biti stvoren savez europskih država koji će obuhvatiti samostalnu hrvatsku državu. Svoje je poglede sažeo u knjizi *Savremena Evropa ili karakteristika evropskih država i nacija*, koja je već iduće godine bila izbačena iz knjižnica kao nepoćudna. Tu je knjigu napisao kako bi hrvatska javnost mogla steći uvid u to što je Europa i biti među prvima na kontinentu upućena u potrebu europskih integracija. Radićev koncept bio je kombinacija ideala o suradnji i prožimanju naroda i država zapada i istoka, sjevera i juga. Upozoravao je na nužnost dokidanja siromaštva, neznanja i potlačenosti najširih slojeva

stanovništva, a što se može samo u demokratskoj državi s europskim vrijednostima. Također se zalagao za povezivanje borbe za nacionalna prava s borbom za ljudska prava i demokraciju. Smatrao je da se i međunarodni odnosi trebaju zasnivati na demokratskim načelima uz rješavanje svih sporova mirnim putem.

... da je put do ostvarivanja Radićevog ideala, slobodne Hrvatske u ujedinjenoj Europi, bio dug? Jedan od važnih preduvjeta za ostvarenje oba cilja bio je osnivanje Hrvatske seljačke stranke 1904.-1905. godine, koja će svojim djelovanjem utrti put hrvatskoj slobodi, ali i europskoj budućnosti Hrvatske. HSS je prva hrvatska stranka koja je promišljala europske integracijske procese, stranka koja u svojim temeljima ima borbu za hrvatska nacionalna prava, demokratizaciju društva i socijalnu pravdu, a to su vrijednosti koje neovisna Hrvatska još uvijek nije uspjela ostvariti.

... da je prvi seljak koji je postao zastupnik u Hrvatskom saboru 1908. (izborni kotar Čazma) bio Vinko Lovreković iz Gornje Velike? Stjepan Radić ga je još 1905. nazvao jednim od «najodlučnijih i najposlenijih do sada pristaša seljačke stranke među seljacima», a iste je godine izabran za člana Glavnog odbora HPSS-a. G. 1910. postaje potpredsjednik HPSS-a te sa S. Radićem, na temelju odluke stranke u listopadu 1918., ulazi u Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba. Jedan je od vođa seljačke bune 1920. u okolici Čazme, Ivanića i Sv. Križa. Iste godine izabran je kao zastupnik u Ustavotvornu skupštinu Kraljevstva SHS.

... da je 1910. godine osnovana Sveučilišna organizacija Hrvatske pučke seljačke stranke, a još 1907. Rudolf Herceg pokušao je na sveučilištu osnovati organizaciju blisku HPSS-u?

... da je Stjepan Radić 24. studenoga 1918. na sjednici odbora Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu održao svoj najpoznatiji govor usprotivivši se ubrzanom ujedinjenju sa Srbijom bez prethodnog dogovora o uređenju buduće države? Donosimo završni dio Radićevih riječi, zapisanih po sjećanju: „Dajte već jednom shvatite da je narodnost nešto mnogo dublje i šire nego što je sam narodni govor. Dajte pojmite da narodnost vrijedi, osobito poslije ovoga rata, u kom sudjelovahu milijuni seljaštva i radništva i građanstva, i na fronti ratnoj i

doma na fronti radnoj, da od sada narodnost samo toliko vrijedi, koliko brani i razvija čovječnost, to jest samo toliko koliko s pomoću narodnosti ljudi više privređuju i ljepše se slažu. Dajte već jednom pojmite da je zauvijek nestalo stare gospodske vlasti militarizma, kapitalizma, birokratizma i klerikalizma. Osobito o militarizmu i birokratizmu, o činovničkoj sili i samovolji neće naš narod ni da čuje. Sav naš narod, osobito naš narod hrvatski, hoće, želi, traži i zahtijeva da novu slobodu i novu pravicu osjeti svaki na sebi, u svom domu, u svom selu, u svojoj općini, u svome kraju. Da to uistinu bude, morate, prvo, odmah maknuti sve stare siledžije i sve stare, nevaljale zakone i uredbe; drugo, morate samome narodu dati priliku da sam sobom upravlja i vlada. Ako mu vi te prilike ne date i toga prava ne priznate, narod će si tu priliku i to pravo dati sam bez vas i protiv vas.

Gospodo!

Još nije prekasno! Ne srljajte kao guske u maglu! Ne zaključujte jedinstvene vlade s Kraljevinom Srbijom već zato, jer, eto, u ime Kraljevine Srbije nema tu nikoga, ništa, osim taj jedan brzoglav, a i taj predstavlja sasvim nešto drugo nego vi. Nemojte tako postupati da se bude moralo danas sutra kazati, da ste i vi Slovenci i vi Srbi Vojvođani i Bosanci, i vi naši Hrvati Dalmatinci, a nadasve vi naši domaći hrvatski Srbi, da ste se svi skupili danas ovamo samo zato da izvršite jedno urotničko djelo protiv naroda, napose protiv Hrvatske i Hrvata. Dajte uvidite barem to da je ova stvar tako važna i sudbonosna da treba sazvati čitavo Narodno vijeće, a, naravski, i Hrvatski sabor. Jer po ovom sadašnjem vašem prijedlogu vi zaključujete da u ime Središnjega odbora ide odmah u Beograd 28 članova, a budući da cijeli Središnji odbor ni nema više članova, to je očito da će svatko kazati odbor je sam sebe poslao, sam sebe ovlastio da proglasi jedinstvenu vladu s Kraljevinom Srbijom, a odbor, očito, nema te ovlasti i toga prava.

Gospodo!

Sav svijet poznaje i priznaje pravo narodnoga samoodređenja. Mi samo tomu pravu imademo zahvaliti svoje oslobođenje. To pravo samoodređenja pripada u međunarodnom smislu svim trim našim narodima Slovencima, Hrvatima i Srbima kod određivanja naših državnih granica prema tuđim narodima, ali to pravo pripada svim trim našim narodima, a napose nama Hrvatima u Hrvatskoj i s obzirom na osnivanje i na uređenje naše zajedničke države. Mi smo tri brata, Hrvat, Slovenac, Srbin, a nismo jedan. Svakoga brata treba pitati. Srba iz Srbije tu nema nikako, a mi Hrvati iz Hrvatske, kako smo mi tu zastupani, to znate. Nitko vas i ništa vas ne goni, ako to nije vaša nečista savjest koja vas sili da što brže svršite djelo za koje znate da ga hrvatski narod neće odobriti, a koje želite što prije protiv njegove volje provesti i tobože učvrstiti.

Gospodo!

Najstrašnija je stvar, najveći je grijeh i najveća politička pogreška svoj rođeni narod stavljati pred gotove činjenice, to jest voditi politiku po gospodskoj svojoj voljici, bez naroda i protiv naroda. Ako to ne vjerujete, dao Bog svima poživjeti toliko, to neće biti dugo, da vidite kako će hrvatski narod u svojoj republikanskoj i čovječanskoj svijesti vas otpuhnuti baš u času kad ćete misliti da se narod smirio, a vi da ste ga dobro zajahali.

Živjela republika! Živjela Hrvatska!“

... da je nakon stvaranja Kraljevstva SHS i početka provođenja nasilne i nepoštene politike Beograda, na što je Radić i opominjao, HPSS pod njegovim vodstvom počeo pružati politički otpor Beogradu? Opetovano je ukazivano na to da Hrvatski sabor nikada nije odobrio ni potvrdio ulazak Hrvatske u ovu državnu tvorevinu. Umjesto toga HPSS je pozivao na osnivanje Hrvatske seljačke republike. Zbog svojih beskompromisnih stavova HPSS je stekao veliku popularnost u hrvatskom narodu. To je posebno došlo do izražaja kad su krajem 1920. godine održani izbori za Ustavotvornu skupštinu Kraljevine SHS. Na njima je kao najjača hrvatska stranka HPSS dobio 230.000 glasova i osvojio 50 zastupničkih mjesta, što je bilo više od svih hrvatskih političkih stranaka zajedno. Potvrdivši ovakvim rezultatom svoju političku snagu, HPSS je nastavio pružati otpor sve izraženijem teroru velikosrpske politike. U sklopu tog otpora, a na poticaj Stjepana Radića, 7. prosinca 1920. Hrvatska pučka seljačka stranka (HPSS) promijenila je ime u Hrvatska republikanska seljačka stranka (HRSS).

... da je nakon dolaska fašista na vlast u Italiji 1922. Stjepan Radić osudio talijanski iredentizam i Mussolinijev režim zbog ukidanja demokratskih odredbi, ljudskih prava i sloboda te progona Hrvata i Slovenaca? Primjerice, kad je prijetilo da će fašisti zauzeti cijelu Dalmaciju, Radić je vrlo oštro reagirao u stranačkim novinama *Dom* 5. studenoga 1922. godine.

... da je u veljači 1921. Stjepan Radić kao izraz zahtjeva HRSS-a predstavio nacrt alternativnoga ustava, koji je nakon dorade u travnju 1921. prihvaćen od članova Hrvatskoga narodnoga zastupstva, poznat pod nazivom *Državno uređenje ili Ustav Neutralne seljačke republike Hrvatske*, a u jednoj verziji tiskan i pod naslovom *Temeljni nauk ili program Hrvatske republikanske seljačke stranke HRSS*? Taj je tekst predstavljao stranački program i nakon Drugoga svjetskog rata, u cijelo vrijeme djelovanja HSS-a u emigraciji.

... da je na idućim izborima 1923. godine HRSS dobio 470.000 glasova i 70 zastupničkih mandata, prikupivši tako po prvi put ogromnu većinu hrvatskih glasova ne samo u Hrvatskoj, već i u Bosni i Hercegovini? Time je HRSS postao stranka koja je posve legitimno mogla zastupati cjelokupni hrvatski narod, te istodobno i institucija koja je na sebe preuzela teret organizacije hrvatskog nacionalnog i političkog otpora. U skladu s tim HRSS je počeo s osnivanjem niza udruženja preko kojih je trebalo objediniti hrvatski narod u borbi protiv srpske dominacije i centralističke uprave. Tako je još 1921. osnovan Hrvatski radnički savez, sindikalna organizacija za zaštitu i poboljšanje socijalnog položaja radnika, a 1925. utemeljena je Seljačka sloga, organizacija za promicanje i čuvanje narodne kulture, prosvjećivanje seljaštva te suzbijanje nepismenosti.

... da Stjepan Radić, uvidjevši da Beograd ne poštuje ni najosnovnije načine legalne demokratske parlamentarne borbe, 1923. godine ilegalno odlazi u inozemstvo tražeći pomoć u Velikoj Britaniji i SSSR-u? Zbog učlanjivanja HRSS-a u Seljačku internacionalu u Moskvi (1924.) i susreta s tamošnjim komunističkim dužnosnicima beogradska vlada uhitila je Stjepana Radića, a HRSS-u zabranila slobodno djelovanje.

... da je zatvaranjem vođa HRSS-a hrvatski narod obezglavljen te se Radić 1925. odlučuje na popuštanje? Donosi odluku da prizna sveukupno političko stanje po Vidovdanskom ustavu, monarhiju i kralja, te odustane od borbe za republiku. Hrvatska republikanska seljačka stranka mijenja naziv u Hrvatska seljačka stranka, a Radić i još neki HSS-ovci nakon sporazuma s Radikalima, vladajućom srpskom strankom, ulaze u jugoslavensku vladu kao ministri. Stjepan Radić je bio ministar prosvjete. HSS-ovci su vjerovali da će, djelujući unutar državnog sustava, uspjeti popraviti teško stanje u kojem se našao hrvatski narod, no pokazalo se da to nije moguće, zbog čega 1927. HSS izlazi iz vlade i vraća se u oporbu.

... da je Stjepan Radić saveznika u borbi protiv beogradskog centralizma našao u Samostalnoj demokratskoj stranci Svetozara Pribićevića, najznačajnijoj političkoj stranci Srba u Hrvatskoj, koja je okupila Srbe nezadovoljne vladavinom Beograda? Tako se krajem 1927. osniva Seljačko-demokratska koalicija (SDK), koju čine Hrvatska seljačka stranka i Samostalna demokratska stranka. Time je prestala zloupotreba mržnje koju su često koristili vladajući krugovi okrećući Srbe u Hrvatskoj protiv Hrvata i spriječeno korištenje Srba u Hrvatskoj za provođenje velikosrpskih političkih ciljeva. Seljačko-demokratska koalicija postavila je zahtjev za promjenom državnog ustava. Beogradsko se vodstvo odlučilo na obračun sa SDK, a u

velikosrpskim su se političkim krugovima počele širiti glasine o potrebi likvidacije Stjepana Radića. Tijekom zasjedanja Narodne skupštine u Beogradu 20. lipnja 1928. srpski radikalni zastupnik Puniša Račić s govornice je pištoljem pucao u skupinu zastupnika Hrvatske seljačke stranke. Ubio je Pavla Radića i Đuru Basaričeka, a teško ranio Stjepana Radića, Ivana Pernara i Ivana Grandu. Premda je hitno operiran, Stjepan Radić je od posljedica ranjavanja umro 8. kolovoza 1928. godine.

... da je u beogradskoj skupštini ubijeni HSS-ov zastupnik Đuro Basariček u vrijeme Prvog svjetskog rata pokrenuo spašavanje gladne djece (njih više od 20.000) preseljavanjem iz istarskih i bosansko-hercegovačkih u plodnije krajeve, većinom u Slavoniju i Podravinu? Brinuo se za djecu s teškoćama u razvoju te pokrenuo osnivanje posebnog doma na Goljaku. Pomagao je iseljenike i njihovu djecu, a zalagao se za pomoć izgladnelima u sovjetskoj Rusiji. Basariček je 1919. započeo djelatnost na unutrašnjoj kolonizaciji Slavonije, u čemu je bio aktivan do smrti osnovavši više kolonističkih naseobina. Osnivač je seljačkih ženskih društava, Prosvjetnog saveza i Odbora za spas rođene grude. Napisao je više knjiga, a od osnivanja HPSS-a bliski je suradnik Stjepana Radića. S Rudolfom Hercegom osnovao je društvo Seljačka sloga, kulturnu i prosvjetnu organizaciju HSS-a. Basariček je bio angažiran i na osnivanju Muzeja HSS-a u Seljačkom domu u Zagrebu (danas zgrada Moderne galerije). Muzej HSS-a je sa svim eksponatima i dokumentacijom izgorio dva dana nakon smrti Stjepana Radića.

... da Stjepan Radić svoje političke zamisli nikada nije cjelovito iznio osim u temeljnim stranačkim dokumentima? No, sintetizirajući osobno iskustvo, poznavanje hrvatskih prilika i inozemne utjecaje, s bratom Antunom stvara zaokruženo političko djelo „koje se drži i najvećim izvornim hrvatskim ideološkim sustavom. Široka društveno-humanistička naobrazba (ističe se i da je prvi formalno školovani politolog u nas) omogućila mu je da u nj uklopi svojedobno najmodernija shvaćanja o uređenju odnosa između pojedinca, društva i države, promijenivši pritom perspektivu iz regionalne i slavenske prema općim političkim načelima, koja su se imala ostvariti postupnim napretkom, a ne revolucionarnim nasiljem. U tom sustavu spojeni su agrarizam (seljaštvo kao temelj 'seljačke države'), liberalizam (prirodna i građanska prava pojedinca i skupina, demokratsko odlučivanje kao jamstvo ravnopravnosti), konzervativizam (tradicijaska kultura kao temelj identiteta, vrijednost doma, obitelji i naroda) i socijalizam (društvena odgovornost, socijalna država). Priklanjajući se mjesto klasičnomu liberalizmu ideji organskoga društva (H. Spencer, E. Durkheim), isticao je odgovornost izobraženoga i moralno izgrađenoga pojedinca prema zajednici. U skladu s tim, nasuprot shvaćanjima o prioritetu

političke borbe, a i romantičarskim idealizacijama ruralnoga života, koncepcija konkretnoga 'sitnoga rada' u kulturi i gospodarstvu (Masaryk, F. Hlaváček) polazište je njegova cjelovita shvaćanja modernizacije hrvatskoga društva koje želi preobraziti u modernu agrarnu državu, pri čemu se nacionalno pitanje ne odvajaju od nastojanja oko demokratizacije i socijalnih prava najširih slojeva, a opća načela pretočena su u zahtjeve za republikanskim i federalnim poretom (narodni i nacionalni suverenitet) te socijalnom pravnom državom (suverenitet pojedinca). Vjersku pak sastavnicu isticao je kao 'temelj moralnoj kulturi', ali i osuđivao postupke dijela katoličkoga svećenstva i organiziranih laika koje je vidio kao miješanje u politički život. Taj spoj ideala, političke teorije i konkretnih rješenja (uključujući raznolike i za hrvatske prilike inovativne oblike političke borbe) sam je nazivao 'realnim idealizmom' ili 'idealnim realizmom', ustrojivši tako HSS u modernu političku organizaciju.“ (Hrvatski biografski leksikon)

... da su u trenutku smrti Stjepana Radića u HSS-u djelovala četiri potpredsjednika - Vladko Maček, Josip Predavec, Jura Valečić i Dragutin (Karla) Kovačević - od kojih je jedan trebao preuzeti vodstvo stranke? Prema zaključku Zastupničkog kluba HSS-a sa sjednice od 13. kolovoza 1928. vođenje poslova predsjednika HSS-a preuzeo je dr. Vladko Maček. Točna formulacija je glasila: „I. Stjepan Radić, Bogom dani vodja Hrvatskoga naroda, svojom tjelesnom smrću nije prestao biti narodnim vođom. Pošto je vodio hrvatski narod preko Hrvatske seljačke stranke kojoj je bio predsjednikom od njezinog osnutka, naravno je, da i nakon tjelesne smrti ostaje njezinim predsjednikom. II. Poslove predsjednika stranke voditi će potpredsjednik dr. Vladko Maček. – Dr. Maček je izabran na taj položaj jednoglasno.“ Sam je Maček u sjećanjima zapisao da je njegov izbor za predsjednika HSS-a prošao glatko te ga je na tu dužnost predložio potpredsjednik Josip Predavec. Iako je Maček formalno izabran samo za obnašatelja dužnosti predsjedničkih poslova, u stvarnosti je to značilo njegovo preuzimanje mjesta predsjednika HSS-a, a tako ga je oslovljavao stranački tisak. Zastupnički klub HSS-a izabrao je Vladka Mačeka za svog predsjednika, a također je bio supredsjedatelj poslovnog odbora Seljačko-demokratske koalicije (SDK).

... da se izjava Vladka Mačeka nakon uspostave Šestosiječanjske diktature „Kak vidite, lajbek je raskopčan“ nadovezuje na povijesnu frazu ugarskog državnika Deaka koji je caru i kralju Franji Josipu I. rekao: „Ako se prsluk krivo zakopča, nema druge nego ga opet cijeloga raskopčati i iznova pravilno zakopčati“? Vladko Maček se izrazio da je „lajbek raskopčan“ u trenucima kada se želio izboriti za bolji položaj Hrvatske u tadašnjoj kraljevini. Maček je prvi

upotrijebio frazu da tuđe ne želimo, a svoje ne damo, te termin „željezna zavjesa“ za blokovsku podjelu Europe.

... da se drugi predsjednik HSS-a Vladko Maček (Jastrebarsko, 20. srpnja 1879. – Washington, 15. svibnja 1964.) u politički život uključio još kao gimnazijalac i nastavio političku djelatnost kao student? Bio je uvjereni protivnik mađaronske politike te je redovito iskazivao oporbena uvjerenja. Stjepana Radića prvi je put vidio i čuo krajem 19. stoljeća „na jednom sastanku mladića, koji su se bili sastali u gostioni preko puta ulaza u Maksimirski perivoj...“ Treba spomenuti da je Maček kao student održavao kontakt s Antunom Radićem te je od njega „primio veći dio svog svjetovnog nazora“, koji ga „je kasnije vodio i u privatnom i u javnom životu.“ I poslije je održavao kontakte s Antunom, a uspostavio ih je i sa Stjepanom, posebice nakon što se ovaj 1902. stalno nastanio u Zagrebu, „na Prilazu, tek kojih pet do šest kuća“ od kuće gdje je stanovao Maček. Nakon studija prava radio je u Zagrebu, Petrinji, Samoboru, Ivaniću, Krapini i Sv. Ivanu Zelini. Član Hrvatske pučke seljačke stranke bio je od osnutka, a od 1906. član je Glavnog odbora HPSS-a. Osobito je bio politički aktivan u kotarevima Krapina i Sv. Ivan Zelina. Nakon Prvog svjetskog rata, u kojem je sudjelovao kao časnik, preselio se u Zagreb i bavio političkim radom u bliskoj suradnji sa Stjepanom Radićem. Početkom 1920. izabran je za potpredsjednika HPSS-a. Više puta je biran za narodnog zastupnika, a 1924. kratko je potpredsjednik Narodne skupštine Kraljevine SHS. Godine 1927. izabran je za predsjednika Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti, a bio je predsjednik Oblasne štedionice u Zagrebu. Pod njegovim vodstvom HSS je organizacijski znatno ojačao te se pretvorio u općehrvatski pokret.

... da je tijekom Šestosiječanjske diktature u Kraljevini Jugoslaviji (kako se nazvala Kraljevina SHS) zavlдалo okrutno državno vojno-policijsko nasilje? Već 1929. veliki je broj hrvatskih i drugih rodoljuba bio pritvoren. Idućih su godina ubijanja i utamničenja političkih neistomišljenika postala sve brojnija. Primjerice, i novi vođa HSS-a Vladko Maček našao se u zatvoru, a Hrvatska seljačka stranka nekoliko godina nije mogla slobodno djelovati. Veliki je odjek u hrvatskoj političkoj javnosti imala smrt potpredsjednika HSS-a Josipa Predavca, koji je 1933. ubijen ispred svoje kuće u Dugom Selu. Zabilježen je niz ubojstava seljaka (iz Starih Perkovaca, Sibinja, Rušćice, Gornje Vrbe itd.) i mladih (Senj 1937.).

... da je istaknuti političar Ante Trumbić nakon atentata na Radića i druge zastupnike ušao u zastupnički klub SDK, potom i formalno stupio u HSS te u njemu ostao do smrti, postavši bliskim suradnikom Vladka Mačeka? Za Mačekova boravka u zatvoru, do kraja 1934., preuzeo je vođenje HSS-a, otklanjajući pri tome svaku suradnju s režimom u Beogradu.

... da je Hrvatska seljačka stranka od 1935. počela osnivati «paralelne» institucije vlasti koje su trebale štiti hrvatske interese? Kako bi se zaštitio hrvatski narod, HSS od 1935. u selima osniva Hrvatsku seljačku zaštitu, a u gradovima Hrvatsku građansku zaštitu. Izrazito je važna bila organizacija Gospodarska sloga, zadružni gospodarski sustav koji je učinkovito pomagao hrvatskom seljaštvu. Godine 1935. HSS je ponovno aktivirao rad kulturne organizacije Seljačka sloga te HSS-ovog sindikata Hrvatskog radničkog saveza. U lipnju 1935. HSS počinje izdavati vlastite dnevne novine *Hrvatski dnevnik*, koje izlaze sve do zabrane u svibnju 1941. godine. Oko HSS-a okupljale su se različite hrvatske političke opcije, od kojih je, kao i od režima, predsjednik HSS-a dr. Vladko Maček bez prijepora bio prihvaćen kao vođa hrvatskog naroda.

... da HSS ima vrlo dugu povijest ženskog organiziranja? Prve organizacije žena osnovane su 1927., i to u Zagrebu i Splitu. Moguće je da su prije toga osnovane ženske organizacije HSS-a i po selima, ali za sada o tome nemamo podataka. Godine 1927. nije bilo središnje organizacije žena HSS-a, nego su one funkcionirale po pojedinim gradovima i selima. Krajem 1928. Ženska organizacija HSS-a i dvije ženske udruge koje nisu djelovale unutar HSS-a, Hrvatska žena i Društvo Katarina Zrinska, uz još neke ženske udruge osnovale su Hrvatski ženski savez (kao svehrvatsku organizaciju žena), kojem je predsjednica bila Marija Radić, udovica Stjepana Radića. Žene HSS-a djelovale su i unutar HSS-ove organizacije Seljačka sloga. Osim spomenutih, u proljeće 1936. osnovana je još jedna ženska organizacija unutar HSS-a, zadruga Hrvatsko srce, čiju je prvu upravu vodila Marija Radić. Potpredsjednica je bila Olga Barić, tajnica Vera Vidali, blagajnica Marija Kesterčanek, a odbornice: Mira Košutić (kći Stjepana Radića), Maca Preložnjak, Marija Devčić, Anka Koselka, Zora Svečko, Ljubica Klancir, Katarina Maksić, Slava Kopun, Marija Novak, Marija Ivanac, Sofija Blažević, Ivana Novaković, Ljubica Tomek i gđa Steiner. U nadzornom odboru bile su Josipa Maček (supruga dr. Vladka Mačeka), Milica Devčić-Radić (kći Stjepana Radića), Marija Kačerovski, Franjka Matasović, Jelena Hikec, Emilija Tušek i Anica Mokrović.

... da je ekonomski strateg HSS-a bio dr. Rudolf Bićanić, rodom iz Bjelovara? Godine 1933. osuđen je na tri godine zatvora, a kaznu je odslužio s Vladkom Mačekom u Srijemskoj

Mitrovici, s kojim je jedno vrijeme dijelio zatvorsku ćeliju. Nakon izlaska iz zatvora Bićanić je imenovan tajnikom Komisije za pomoć pasivnim krajevima. Kao član ravnateljstva Gospodarske sloge (od 1936.) osnovao je Zavod za proučavanje seljačkog i narodnog gospodarstva, preteču Ekonomskog instituta u Zagrebu. Istodobno je uređivao časopise *Gospodarska sloga* i *Politički pregled*. Na čelu Zavoda bio je do 1940., kada postaje direktorom Direkcije za vanjsku trgovinu Jugoslavije kao HSS-ov kadar, na osnovi sporazuma Cvetković-Maček. Od 1941. do 1943. bio je prvi viceguverner Narodne banke Jugoslavije u izbjeglištvu u Londonu, a vršio je i dužnosti predsjednika ekonomskog odbora Sveslavenskog komiteta i člana Komiteta za obnovu i ishranu zemlje. U prosincu 1941. sastavio je Memorandum u kojem se pobijaju optužbe iz Memoranduma Srpske pravoslavne crkve njemačkom generalu Heinrichu Danckelmannu o odgovornosti hrvatskog naroda za zločine nad srpskim življem. Na položaju viceguvernera Narodne banke čuvao je od pljačke i rasipanja njezinu imovinu (npr. blokirao je novac Narodne banke u Brazilu i stavio ga na raspolaganje Komitetu nacionalnog oslobođenja Jugoslavije). Početkom 1944. distancirao se od politike vlade u emigraciji pozvavši preko radiostanice BBC sve one koji se još nisu pridružili NOB-u da to učine. Iste godine Komitet ga opunomoćuje da zastupa njegove interese u Londonu. U veljači 1945. s Ivanom Šubašićem vratio se u Jugoslaviju, bio je na čelu Uprave za vanjsku trgovinu, koju je napustio nakon što su komunisti preuzeli svu vlast 1946. godine. Nakon toga djeluje kao sveučilišni profesor na Pravnom fakultetu u Zagrebu.

... da je dobra organizacija HSS-a i širenje mreže utjecaja omogućilo ujedinjenoj oporbi, kojoj je na čelu bio dr. Vladko Maček, da na izborima 1938. u Hrvatskoj ostvari izvrstan rezultat? To je dovelo do toga da Milan Stojadinović početkom 1939. podnese ostavku. Na mjesto predsjednika jugoslavenske vlade došao je umjereni političar Dragiša Cvetković, koji je započeo pregovore s vođom HSS-a i cijele oporbe Vladkom Mačekom. Pregovori su završili s uspjehom, pa je 26. kolovoza 1939. sklopljen sporazum Cvetković-Maček. Njime je formirana nova vlada u koju su ušli predstavnici HSS-a, odnosno Seljačko-demokratske koalicije. Dragiša Cvetković postao je predsjednik, a Vladko Maček potpredsjednik vlade. Sporazumom je na adekvatan način riješeno tzv. hrvatsko pitanje, jer je unutar Jugoslavije formirana Banovina Hrvatska koja je trebala dobiti široku autonomiju.

... da je prvi i jedini ban Banovine Hrvatske postao HSS-ovac Ivan Šubašić? On je nakon izbijanja rata 1941. s vladom otišao u izbjeglištvo. Djelovao je uglavnom u SAD-u protiveći se politici izbjegličkih vlada u Londonu te sudjelovao na Prvom kongresu američkih Hrvata u

Chicagu, koji je podržao partizanski pokret i ideju federativne Jugoslavije te osudio ustaški režim. Šubašić je na inicijativu Winstona Churchilla 1944. postao predsjednik vlade Kraljevine Jugoslavije, postigao sporazum s Josipom Brozom Titom (u lipnju i rujnu 1944.) te se vratio u zemlju u veljači 1945., postavši u ožujku ministar vanjskih poslova. Nakon završetka rata komunističke su ga vlasti marginalizirale, pa je dao ostavku na mjesto ministra.

... da su nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske vlasti zabranile rad HSS-a? Neki istaknuti članovi HSS-a pogubljeni su u ustaškim koncentracijskim logorima, poput književnika Mihovila Pavleka Miškine iz Đelekovca. Neki su logore preživjeli, npr. urednik HSS-ovih novina i književnik Ilija Jakovljević, a neki su istaknuti HSS-ovci u ratu ubijeni, poput književnika Ivana Gorana Kovačića, kojeg su ubili četnici.

... da je u ustaškom koncentracijskom logoru Jasenovac jedno vrijeme bio zatočen i predsjednik HSS-a Vladko Maček, koji je nakon puštanja iz logora do kraja rata bio izoliran i pod strogom kontrolom ustaša? Maček je tijekom rata preporučivao izbjegavanje gubitaka, te odbacivao suradnju i s ustašama i s komunistima, misleći da će velike sile odlučivati o budućim zbivanjima, što se nazivalo „politikom čekanja“. Hrvatske seljake upućivao je na pomaganje Srbima.

... da su se tijekom Drugoga svjetskog rata prvaci HSS-a susretali u Zagrebu, ali bez nazočnosti Vladka Mačeka? HSS-ove prvake okupljao je potpredsjednik August Košutić, a nazočni su bili Ivan Andres, Ivan Pernar, Josip Reberski, Bariša Smoljan, Ljudevit Tomašić, Josip Torbar i drugi. Sastajali su se u zagrebačkom kupalištu *Terapija* u Mihanovićevoj ulici, u privatnim stanovima te na drugim lokacijama po Zagrebu. Nakon neuspjelog puča Vokić-Lorković ustaše su uhitili mnoge HSS-ove prvake. O tome je dr. Vladko Maček zapisao sljedeće: „Saznao sam da su pohapšeni hrvatski narodni zastupnici Ivan Pernar, Bariša Smoljan, Lujo Tomašić, Ivanko Farolfi, Josip Torbar, Mijo Ipša, a od nezastupnika nepokolebivi pristaše HSS Branko Pešelj, Božidar Vučković, msgr. Pavao Jesih, Dragan Belak i mnogi drugi. Jedno vrijeme bili su zatvoreni u Zagrebu, a nakon toga otpremljeni su u kaznionicu u Lepoglavi. Tu su pretrpjeli velike muke, počevši od gladovanja pa do ležanja na golom betonskom podu.“

... da se dio uglednih pripadnika HSS-a, npr. Božidar Magovac, aktivno uključio u partizansku borbu napustivši tzv. politiku čekanja? Na drugom zasjedanju ZAVNOH-a u Plaškom u

listopadu 1943. dio vijećnika činili su članovi HSS-a. Na drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu od 78 delegata iz Hrvatske 16 ih je bilo iz redova HSS-a, a Božidar Magovac izabran je za člana predsjedništva AVNOJ-a i potpredsjednika NKOJ-a (svojevrzne vlade antifašističkog pokreta). Na pripremama drugog zasjedanja AVNOJ-a predlagao je konfederalno uređenje Jugoslavije. Potpisao je izjavu ZAVNOH-a kojom se utvrđuju uvjeti suradnje pristaša HSS-a s partizanima. Početkom 1944. ulazi u sukob s prvim čovjekom hrvatskih komunista Andrijom Hebrangom, a iste godine postaje potpredsjednik partizanske frakcije, tj. izvršnog odbora HSS-a. Ubrzo na tu dužnost daje ostavku, kao i na mjesto potpredsjednika NKOJ-a, a isključen je iz izvršnog odbora Narodne fronte Hrvatske te pritvoren. Po završetku Drugog svjetskog rata bio je ravnatelj Gradske knjižnice u Zagrebu. Održavao je redovite kontakte s Ivanom Šubašićem te su zajedno planirali pregovore svoje frakcije HSS-a s komunističkim režimom. Godine 1947. komunističke vlasti su ga uhitile jer je želio obnoviti rad od komunista neovisnog HSS-a te je 1948. osuđen na zatvor iz kojeg se vratio 1953. godine. Bio član uredništva više HSS-ovskih novina i publikacija.

... da kako se bližio kraj rata, komunističko je vodstvo počelo potiskivati HSS-ovce s odgovornih položaja u antifašističkom pokretu jer je HSS promatralo kao mogućeg suparnika u borbi za vlast nakon rata? Valja spomenuti i da su potpredsjednika Augusta Košutića, kad je 1944. iz Zagreba prešao na teritorij pod kontrolom partizana, oni vrlo brzo uhitili.

... da se dr. Vladko Maček početkom svibnja 1945. odlučio za odlazak iz Hrvatske jer je smatrao da je on osobno, ali i njegova obitelj, u opasnosti, kako od ustaša u povlačenju tako i od partizana u dolasku? Nekompromitiran suradnjom s nacistima i ustašama, Maček je smatrao da će uživati potporu zapadnih saveznika i uz njihovu se potporu vratiti u Hrvatsku. O prvim danima svibnja 1945. Maček je zapisao u svojim sjećanjima: „Posjetili su me i narodni zastupnici dr. Josip Reberski i Roko Mišetić, te nedavno iz lepoglavskog logora pušteni dr. Pernar, dr. Torbar i dr. Smoljan. Zgrozio sam se kad sam vidio ovu trojicu. Bili su kost i koža, pepeljastosive boje u licu. Svi ti zastupnici izjaviše da i oni žele ići u emigraciju, što su i učinili, izuzev dr. Smoljana, koji se u zadnji čas iz obiteljskih razloga predomislio.“

... da je krajem Drugog svjetskog rata osim dr. Vladka Mačeka i dio istaknutih članova HSS-a koji se nisu mogli složiti s komunističkom ideologijom napustio svoju domovinu? Oni koji su ostali, bili su se primorani pasivizirati, a ako su se aktivirali, bili bi uhićivani.

... da je dr. Vladko Maček je početkom 1946. ozbiljno razmišljao o povratku u Jugoslaviju? Bio je spreman napraviti politički dogovor s Titom, ali i s kraljem Petrom II., ako bi zapadne države na tome inzistirale. Mačekov boravak među hrvatskim iseljeništvom u SAD-u i Kanadi u rujnu 1946. predstavljao je početak njegovog javnog antikomunističkog djelovanja. Maček je držao da su izbori 1935. i 1938. dali predstavnički legitimitet hrvatskog naroda isključivo HSS-u. Stoga je otklanjao suradnju s drugim političkim opcijama. U emigraciji je razmišljao da bi Jugoslaviju trebalo urediti u duhu sporazumijevanja iz 1939., a od 1956. je smatrao da bi jugoslavensku zajednicu valjalo preustrojiti u konfederaciju. Iako je intimno želio slobodnu Hrvatsku, nije se jasno izjašnjavao za hrvatsku državu izvan jugoslavenskoga okvira. Maček je do 1947. živio u Parizu, a nakon toga do smrti 1964. u Washingtonu, gdje je bio i pokopan, sve dok njegovi posmrtni ostaci 1996. nisu preneseni na Mirogoj. Godine 1957. na engleskom je jeziku objavio sjećanja na političke događaje, koja su 1992. objavljena na hrvatskom jeziku u domovini.

... da je glavni tajnik HSS-a Juraj Krnjević 1941. postao potpredsjednik vlade Kraljevine Jugoslavije i da je tu dužnost vršio u izbjegličkim vladama do 1943. godine? Vjerovao je kako je HSS najjača politička snaga u zemlji u vrijeme rata te je u ožujku i srpnju 1943. pristaše HSS-a u domovini pozvao na antifašističku borbu „za slobodnu Hrvatsku u slobodnoj Jugoslaviji“ mimo Mihailovićeve „kraljevske jugoslavenske vojske u otadžbini“ i Titovih partizana. Krajem 1944. usprotivio se Viškom i Beogradskom sporazumu smatrajući da Ivan Šubašić nema mandat HSS-a za pregovore s Narodnooslobodilačkim pokretom.

... da je dr. Juraj Krnjević nakon smrti dr. Vladka Mačeka 1965. bio izabran za predsjednika HSS-a, na kojem je položaju bio do kraja života (ogranci HSS-a u SAD-u i Kanadi odvojili su se od Krnjevića 1979., a kasnije i dio organizacije u Australiji)? Krnjević se 1948. izjasnio „za hrvatsko samoodređenje u široj europskoj zajednici“. Hrvatsku samostalnost i demokratski poredak smatrao je 1955. glavnim ciljem, a na svjetskim kongresima HSS-a održanima u Torontu 1965. i 1969. neovisnost Hrvatske naveo je kao jedino rješenje.

... da su HSS-ovci preko svojih organizacija diljem svijeta, od kojih su neke osnovane još u doba Stjepana Radića, održavali kontinuitet HSS-a, usprkos tome što stranka nije mogla slobodno djelovati u domovini? Hrvatska seljačka stranka među hrvatskim iseljeništvom nije razvijala samo političku i kulturnu djelatnost. U emigraciji je 1980. osnovan Središnji odbor HSS-a, koji je prvo vodio Juraj Krnjević, a nakon njegove smrti 1988. Josip Mirko Torbar, kasniji počasni predsjednik HSS-a. Mandat Središnjeg odbora HSS-a 1991. prenesen je na novo vodstvo ujedinjenog HSS-a u Republici Hrvatskoj, kojemu je predsjednik bio Drago Stipac. Zahvaljujući neprekidnom javnom radu u inozemstvu, HSS je sačuvaio kontinuitet djelovanja pa se stoga Hrvatska seljačka stranka može smatrati strankom s najduljim kontinuitetom djelovanja na hrvatskoj političkoj sceni.

... da je do obnove javnog djelovanja HSS-a došlo 20. studenoga 1989., u vili Nede Prpić Gamiršek, koja je bila glavna tajnica obnovljenog HSS-a, a poslije i počasna predsjednica HSS-a? Predsjednik obnovljenog HSS-a bio je dr. Nikola Novaković. Njega su 1977., u 64. godini, uhitile komunističke vlasti te je osuđen na 12 godina zatvora.

... da je dr. Franjo Tuđman odlazio u posjete hrvatskom iseljeništvu u zapadnoj Europi i Americi, gdje je HSS-ovcima i drugim iseljenicima predstavljao svoju ideološko-političku platformu pomirbe utemeljenu na pozitivnim tradicijama pravaškog pokreta Ante Starčevića, tradiciji Stjepana Radića i HSS-a te idejama i političkoj borbi hrvatske marksističke ljevice koja se zajedno sa srpskim i ostalim narodima borila za pravo na samoodređenje Hrvatske ugrađeno u odluke AVNOJ-a i ZAVNOH-a? Na taj je način nastojao asimilirati HSS-ov nauku u svoje političke poglede koje je oživotvorio u Hrvatskoj demokratskoj zajednici.

... da je dr. Franjo Tuđman pratio sudbinu u domovini obnovljenog javnog djelovanja HSS-a te ovu stranku vidio u koaliciji s HDZ-om? Upravo oko pitanja suradnje s HDZ-om došlo je do podjele HSS-a na frakcije. Jedna od HSS-ovih frakcija na izborima 1990. nastupila je s HDZ-om u koaliciji pod imenom Hrvatski blok, a izabrani su zajednički kandidati HDZ-a i HSS-a Ivan Bobetko i Joško Kovač. Na lokalnim izborima 1990. frakcija HSS-a koalirala je s HDZ-

om u općini Ozalj i dobila predsjednika Skupštine općine. Član HSS-a uz podršku HDZ-a 1990. izabran je za predsjednika Skupštine općine Krk. Druga frakcija HSS-a svoje je kandidature istaknula unutar Koalicije narodnog sporazuma i dobila dva saborska mandata za HSS, a to su bili Antun Lovrić i Jure Šonje. Njima se priključio Josip Pankretić, koji je izabran kao nezavisni zastupnik. On se snažno aktivirao na popularizaciji HSS-a, prvenstveno među poljoprivrednicima, te je poslije postao zamjenik predsjednika HSS-a.

... da je u domovini obnovljeni i ujedinjeni HSS na izborima 1992. osvojio tri mandata u Zastupničkom domu Sabora, 1993. pet mandata u Županijskom domu Sabora, a 1995. ukupno 10 saborskih mandata, te da je u ime HSS-a potpredsjednik Sabora bio Stjepan Radić, unuk prvog predsjednika HPSS-a, jedno vrijeme zamjenik predsjednika HSS-a i kasnije počasni predsjednik HSS-a? Veliki uspjeh na izborima HSS je ostvario 2000., kada u koaliciji stranaka osvaja 17 mandata u Zastupničkom domu Sabora (11,26 posto), kojima treba pribrojiti devet mandata (13,24 posto) u Županijskom domu, osvojena na izborima 1997. godine. Tada je predsjednik HSS-a bio Zlatko Tomčić, koji je u razdoblju 2000.-2003. bio predsjednik Hrvatskog sabora, a stranka u koaliciji sa strankama SDP, HSLHS (kasnije Libra), LS, IDS i HNS. Nakon što je HSS sa 17 mandata pao na 10, 2005. na mjestu predsjednika HSS-a Zlatko Tomčića je zamijenio koprivničko-križevački župan Josip Friščić. Pod njegovim je vodstvom HSS na izborima 2007. osvojio šest saborskih mandata, nakon izbora ulazi u koaliciju s HDZ-om te 2008.-2011. obnaša dužnost potpredsjednika Hrvatskog sabora. Nakon izbora 2011. HSS pada na samo jedan saborski mandat, predsjednik postaje Branko Hrg, a pod njegovim vodstvom nakon izbora 2015. HSS dobiva dva mandata. Početkom 2016. novi je predsjednik HSS-a postao Krešo Beljak, započeo je ideološki redizajn stranke povratkom na nauk braće Radić te je na izborima iste godine HSS dobio pet mandata.

... da je jedan od prvaka HSS-a Josip Torbar bio aktivan u sportu - od 1937. do 1941. bio je predsjednik Prvog hrvatskog građanskog športskog kluba (poznatijeg kao Građanski)? Torbar je bio vrlo angažiran i u stvaranju saveza hrvatskih sportskih klubova - Hrvatske športske sloge 1939. godine, nastojeći se izboriti za ravnopravnost klubova u Kraljevini Jugoslaviji. Torbar je također bio strastveni planinar i predsjednik Hrvatskog planinarskog društva.

... da je suradnja između Hrvatske (republikanske) seljačke stranke te seljačkih stranaka iz Poljske, Bugarske i Čehoslovačke započela 1921. kada su utemeljile Međunarodni seljački ured (poznat kao „Zelena internacionala”), koji je do 1928. narastao na 17 političkih stranaka? Godine 1947. u Washingtonu organizacija mijenja ime u Međunarodna seljačka unija, o čemu piše i Vladko Maček, jedan od njenih osnivača i potpredsjednika. U svojim memoarima navodi da su se u toj međunarodnoj organizaciji okupili predstavnici seljačkih stranaka iz 12 naroda, od Baltičkog do Jadranskog mora. Jedno je vrijeme predsjednik Međunarodne seljačke unije bio Poljak Stanisław Mikołajczyk. Međunarodna seljačka unija razvila je živu djelatnost i izvan Europe, pogotovo u Aziji (Indiji i Japanu).

... da je Stjepan Radić izuzetno cijenio Mahatmu Gandhija, borca za neovisnost Indije? Godine 1924. kao nakladnik je inicirao prijevod knjige o njemu i napisao predgovor. U toj je knjizi objavljena i studija Stjepana Radića *Hrvatski mirotvorni i indijski nenasilni pokret*. Radić i Gandhi bili su u mnogočemu usporedivi. Obojica su stekli kvalitetnu naobrazbu izvan domovine, političkim su se radom uspjeli približiti narodu, bili su zatvarani zbog svog djelovanja, a svoje su ciljeve nastojali postići nenasilnim metodama, zbog čega su nailazili na neodobranje onih koji su se za ideale htjeli boriti oružjem. Nažalost, oba narodna tribuna, promicatelji nenasilja, završili su tragično - atentatom. Radića je upucaao Puniša Račić u Beogradu 1928., a Gandhija politički aktivist Nathuram Godse 1948. godine. Osim spomenute knjige, Radić je o Gandhiju napisao članke: Čovječanski nacionalizam Indije, *Dom* 17/1924.; Kako se bore najveći seljački narodi, *Dom* 32/1924.; Hrvatski mirovni i indijski nacionalni pokret, *Dom* 47/1924.; Četiri svjetska seljačka velikana, *Dom* 9/1925.; Pomiratelj i spasitelj Indije Mahatma Gandhi, *Narodni val* 134/1927. te *Pobuna Azije, Božićnica za 1928. godinu*.

... da se Stjepan Radić zalagao da njegove govore s političkih skupština i saborskih zasjedanja u novinama prenosi Marija Jurić Zagorka, prva hrvatska profesionalna novinarka? Marija Jurić Zagorka je Hrvatskom saboru 1917. uputila zahtjev za pravom glasa žena, uz podršku Stjepana Radića i Hrvatske pučke seljačke stranke.

... da slobodno možemo ustvrditi kako je hrvatski seljački narodni pokret predvođen strankom braće Radić ključno utjecao na završno formiranje hrvatske nacije u današnjem smislu? Osim toga, u vrijeme desnih i lijevih ekstremizama, Hrvatska seljačka stranka je - zalažući se za seljačku demokraciju, što je u osnovi bila modifikacija ideje građanske demokracije - bila najznačajniji čimbenik liberalno-demokratskog poretka jasne prozapadne i proeuropske orijentacije te je svojim djelovanjem u iseljeništvu održala kontinuitet demokratske politike u hrvatskoj politici.